

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 50 (1964)

Artikel: Pader Placi a Spescha 1752-1833
Autor: Maissen, Alfons
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-882004>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 18.02.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

PADER PLACI A SPESCHA 1752-1833

DA ALFONS MAISSEN

Sur de Pader Placi a Spescha e si'ovra ei vegniu scret in bionton. Beinenqual serius scrutader che ha fatg patratgs sur de quei um claustral schi remarcabels per siu temps, spirtalmeim e corporalmeim dotaus cun duns surabundonts, armaus cun in spért vast e gagliard drizzaus enviars igl avegnir. Sias qualitäts de character oz interpretadas cun beinvuglientscha, vavevan da siu temps per dispiteivlas. Culs legns de siu agir ein ins aunc oz strusch alla fin. Siu patertgar pareva de cunterfar al temps enten il qual el viveva. Nunditgont resistenzas ha el rut tras ils mirs de cuorta vesta e projectau sias ideas en moda visionaria. Aschia eis el restaus frestgs e vivs tras ils tschenteners.

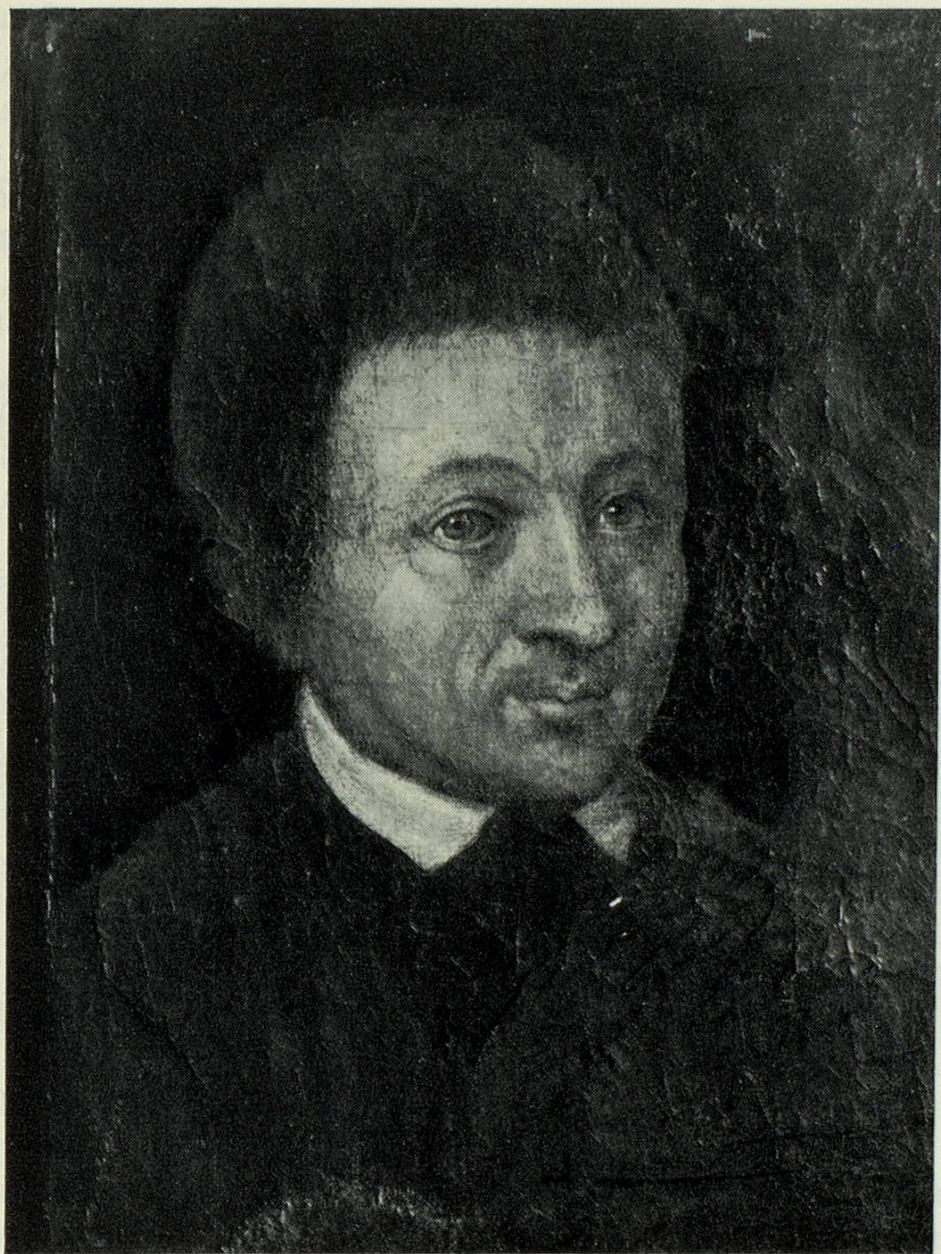
P. Placi a Spescha ha scret en sia liunga veta nundumbrevilas paginas. El ha buca giu la cletga de saver publicar ellas e de cheutras influenzer da num ed en moda immediata la scienza. Per part ha el dau e retschert impuls e savida nova en contact cun numerus scenziats ed amitgs indigens ed jasters cun ils quals el ha collaborau.

Ses gross cudischs manuscrets, conservai egl archiv della claustra de Mustér, dattan perdetga de sia nunstunclenteivla lavur. El ei s'expressius sur de tuts ils problems che cudizzavan siu temps, e quei cun curascha, senza risguards della persuna, independentameim. Sco alpinist de renum eis el sededicaus alla cartografia e petrografia, realisau grondas collecziuns de cristallas. Sias descripziuns de cuntradas e d'ascensiuns de muntognas ein cungidas de skizzas e maletgs d'orientaziun. Ins surstat de sias enconuschientschas della nomenclatura, de terms e nums locals de pezza, vals e vallàs, uals, muotas e tschenghels. Quella part de sias grondas enconuschientschas ei segirameim buca vegnida renconuschida tenor meret. Sias ideas culturalas, filosoficas, historicas, de historia naturala e linguisticas ein dictadas dalla tscherca suenter verdad, caracterisadas d'ina carezia per las valetas artadas e stablas de nossa tiara e patria. Ch'el ha buca sbittau il progress che deigi purtar alla populaziun muntagnarda levgiament e meglieras condiziuns de viver, ch'el ei s'occupaus cullas pli novas undas spirtalas dil temps, ei enconuschent. De tschaffar en in fitguir sia imaginaziun, siu viv pa-

tratg, sias tendenzas apparentamein modernisticas, fuss in van cunfar. Plirs auturs ein sespruai criticamein de s'avischinar ad explicaziuns palpablas. Mo la sligiazion de quei problem vegn a restar in grev buordi per la scienza. Scarplir neudora culla gesta mesira influenzas exteriuras dall'atgna pussonza de patratg e deducziun, differenziar gestamein denter imprests e si'atgna concepziun della scienza, della veta, pretenda radicala enconuschientscha de tut sias scartiras.

La veta de P. Placi a Spescha ei stada dividida en duas parts ulivas de lavur entras la midada de tschentaner. El medem temps, entuorn 1800, seculminescha materialmein e spirtalmein il spért e l'aziun della revoluziun franzosa. Il spért ch'ei precedius a quei temps, silsunter las lutgas, il barschament della claustra, d'archivs e de bibliotecas, la deportaziun dil pader a Innsbruck, han luvrau e scadenau vid sia veta. Mo tut quests embrugls han mai sbarrau el en sia curascha e nova forza de lavur. Sper sia veta monastica, en relaziuns per el e per ils auters forsa buca adina emperneivlas, fuva si'activitad e siu regl unicamein se-concentraus a duas manifestaziuns: investigar vid igl object sez leuo ella natira, entras atgna e criua experienza, tochen siado ell'aulta muntogna, — lu de contemplar, deducir per la fixaziun d'impressiuns, de resultats en scret e skizza sper la meisa de scrire. El ei s'exprimius sur tuts ils problems che pertuccavan siu temps, era en fuorma d'autobiografia. Schegie che P. Placi a Spescha era tschentaus viaden en in temps burasclus, en in contuorn claustral che empruava beinduras de smuttar sias alas d'evla, de scursanir si'egliada de tshéss, ha el dumignau cun admirabladad ils impediments e scaffiu in'ovra ch'ei aunc oz buca scarplida dil tut. Ideas ch'ein a siu temps vegnidas sbittadas e malcapidas e restadas en lur effect a mesa via, sco era projects de tempra economica e de comunicaziun sur nossas muntognas viers il sid, vegnan da present studegiadas e realisadas.

Dapi biebein in tschentaner ein jasters e dumiastis s'exprimi sur della persuna de P. Placi e sia ovra. Ils pareris varieschan arisguard sia formaziun spirtala e siu secuntener monastic. Mo tuts ein perina el giudicar sia gronda prestaziun. Las resalvas concernent sias ideas modernisticas e siu character sesminueschan cun mintga nova ovra che compara sur ded el. Dalla distanza

Pater Placidus a Spescha

La claustra de Mustér salida
Miu cor che mai mai quell'emblida;
Ils habitonts spel Rein e sper igl Inn
Fideivlamein dueian conservar
Il plaid e senn romontsch, igl agen far:
Stai bein, stai bein, o pievelet alpin!

*Sag allen meinen Gruß, dem Gotteshause,
Am Rhein den Stammgenossen und am Inn:
Sie sollen hüten alten Laut und Sinn,
Wenn auch die Brandung an die Berge brause!*

Cun caschun della commemoraziun digl onn 1933 scriva P. Maurus Carnot ils sequents vers alla fin de sia cantada festiva, ch'el metta en bucca a P. Placi encunter sera, cura ch'il zenn selai udir neuagiu dal crest Nossadunna della glisch:

Jeu enconuschel tei, zenn d'Acladira,
Ti has tuccau engiu viers mia bara
Avon tschien onns. Puspei en tschien onns
Less jeu turnar, mirar e salidar
Tei, la Cadi, tei, claustra, uclauns,
Baselgias e capluttas, pegns grischuns,
Vus, cara pezza, che tschincleis in pievel
Luvrus e sauns e ferms e pietus!

Ellas RIMAS regorda G . A . B ü h l e r en in sonet a P. Placi a Spescha. El hagi rugadau ord il ravugl dils misteris la scienza e viu la natira entira e clara e creada dal scaffider. Mo infams naturalists moderns sneghien en superbia la scaffiziun dil carstgaun e si'olma entras Diu. Interessant co scenziats e poets punctueschan adina puspei il spért viv e penetront de P. Placi:

En fascha la scienza aunc schischeva,
La quala per object ha la natira,
Che bein tiu spért ton clar gia conuscheva
La creaziun de quel ch'il mund adura.

Tiu egl, o quel cert dapertut veseva
Las ovras digl Etern cun cretta pura;
Tiu cor ton prus al creatur batteva
Il qual en tut tschercavas cun premura.

Las caussas che credent has scrutinadas,
Oz ins las tegn per fentas antiquadas
E tiu saver per flemma infantila.

Infams naturalists moderns pretendan
Ed arrogant er de mussar sestentan:
«Tiu genitur human ei la gorilla!»

Per plirs motivs vein nus restampau il sonet digl onn 1875 en vestgiu hodiern. G. A. Bühler era in buobet cura che P. Placi ei morts. El steva pli datier digl origin, ed ei forsa igl emprem che ha poetisau en sia favur; en certs graus steva Bühler pli dalunsch da Spescha che nus.

Era G. M. N a y ei inflammaus dal grond um della natira, da siu spért clar e vast. Lein tedlar co il poet perstgisa ils frequents viadis e las excursiuns dil pader viado ella natira:

E suenter las reglas de sogn Benedetg
San ils religius era ver lur deletg
Leu ora sil mund, ella veta,
Ch'ei era scaffius ed ornaus pils claustrals
Cun cuolms e valladas, cun matgs e tschupials
Ded aur ed argien e valeta.

E Pader a Spescha banduna bugen
Beinduras la cella, e cun legherment
Tramunt' el stagl dir las mudinas,
Muntognas grischunas cun neiv e glatschers,
Traversa las gondas, crestatschs e multers,
Curclai cun striaun' ed arclinas.

E tendas de pezzas el blau digl azur,
Perdetgas eternas d'in sabi Signur —
Co tunan cheu clar las mudinas.
El tempel dil Segner il pli maiestus,
Leu ura nies pader fideivel e prus,
Admira las forzas divinas.

Admira la tiara, siu tschespet, sulom,
La greppa, las fluras e mintga cagliom,
Las forzas e sia natira.
L'egliada sgulatscha cun admiraziun,
Il cor palpitescha en adoraziun,
Tscharnend el las alps e cultira.

selai percorscher che siu spért vargava gia da siu temps lunsch sur las pli aultas tschemas che mo el veva dumignau.

P. dr. Iso Müller che enconuscha persuna ed ovra de P. Placi sco paucs auters, ei dell'idea che plirs detagls, cunzun sia tenuta duront la secunda perioda de sia veta (suenter 1799) munglenti en certs risguards ina nova circumscripziun. Pér lu seigi de realisar ina cumpleina e clara biografia de P. Placi. La lavur *Pater Placidus a Spescha, Sein Leben und seine Schriften*, da Pieth / Hager digl onn 1913 vala, tenor il pareri de Müller, bein aunc oz per fundamentala. — Ils onns ein denton vargai, ed ina nova tschaffada della veta e dell'ovra de P. Placi a Spescha fuss urgenta, suenter las novas retschercas de tempra generala e speciala.

Denter las numerusas lavurs sur P. Placi a Spescha lessen nus allegar per il lectur romontsch la retscha de contribuziuns che prof. dr. G. G ad o l a ha publicau ella 7. annada dil GLOGN 1933. — Ella scartira festiva: Pader Placi a Spescha 1833—1933, scriva C ar l i F r y denter auter: «Quei che cudezza il biograf d'ina personaliad historica ei gest d'intercurir per con la personaliad e temps van ina en l'otra, ... con lunsch ch'in um ei marschus ella colonna de ses contemporans, ni con lunsch ch'el ei senudaus encunter il catsch dellas undas entuorn el».

Pader Flurin Maissen remarca en *RADIOSCOLA*, annada XI, cudischet 1, 1966, all'entschatta d'ina cuorta biografia: «Era gronds umens ein affons de lur temps. Quei che distingua els dad auters, quei ei il fatg ch'els ein buca mo affons de lur temps mobein era affons digl avegnir. Ei dat umens e femnas ch'ins sa pilver buca explicar e capir mo ord lur agen temps restrenschiu. Lur agir characteristic survegn mo lu in senn raschuneivel sch'ins giudichescha els ord il temps present ch'els han per part presentiu gia avon biars onns. Gronds ei in carstgaun sche mintga nova generaziun engarta tier el enzatgei simpatic, enzatgei che unescha vargau e present». — Ed alla fin de quella sintesa remarca il medem autur: «Siu vitg natal Trun ei era staus siu davos post. Leu eis el staus caplon da 1817 tochen sia mort 1833. Denter la casa de sia mort eis ei ina cuorta distanza, denter sia naschientscha e sia mort ina liunga veta plein activiad per il bein de ses convischins, ina veta reha de raccolta en scartiras, ina veta plein bunas ideas, che ein aunc ozildi dignas de vegnir studegiadas e realisadas».

Buca mo la scienza ha empruau de dar in maletg della persuna e dell'ovra dil venerabel pader Placidus a Spescha. Era ils poets romontschs ein sepatrunai della persuna interessanta e lignusa, relatan denton cun entusiassem, en moda positiva, incantonta. Che ils scribents moderns della plema prosaica han aunc buca astgau taccar quei tema per in roman, ei capeivel. Ei duvrass in meister! —

Il poet cun siu fin sensori per libertad e grondezia, per l'impressiun galanta della veta ideala, relata sco menzionau mo las bialas varts della persuna. Quei daventa en vers bein ponderai. S'exprimi en quei grau ein denter auter G. A. Bühler, G. M. Nay, P. Maurus Carnot ed auters. En in compendi litterari alla fin dell'ovra: Pieth/Hager lai Carnot suandar ina poesia sur dil pader en lungatg tudestg. Il scribent sesa meditond sut igl ischi a Trun, lai comparer furtivamein avat Pieder de Pultengia, lu en moda extendida P. Placi sco pelegrin cun sac e fest de muntogna. Questa poesia, comparida 1913 ell'ovra sura numnada, compara buc ell'enconuschenta ediziun de sias poesias tudestgas: *Carnot — Gedichte*. Carnot concepescha ella pli tard per romontsch ed ei comparida il davos en TSCHESPET 24, 1944.

Nus schein suandar dus passus en omisdus lungatgs. Igl ei ordvart instructiv de paregliar las differentas versiuns:

Ei vegn in um cun egl migeivel,
In venerabel vegl vestgiu en ner,
Il sac de viadi porta sin schui,
Sur quel jeu vesel ils cavels sblihi,
Ch'il vent carsina, speila cun plascher.

*Und näher kommt des Bergstocks klirrend Eisen:
Ein Greis im schwarzen Kleid, die Schulter trägt
Den Bergsack, zum gestülpten Hute schlägt
Der Wind die Locken auf, die silberweissen.*

Suenter plaids che lain percorscher siu schar encrescher e la beinvuglientscha per tut ils loghens de sia dimora terrestre de pli baul, dat el in salid d'engrazieivladad era enviars la claustra, plinavon in'admoniziun de restar fideivels al vierv matern. Lu banduna P. Placi danovamein quest mund:

Strada sur la Greina, ne sur il Locmanier.

Declaraziun verbata de

nomes sur il Ahein: Ahein de Tochamot, e Tochamot. Val Val, ne val Cicerabta, Sub Ahein...
Ahein de Tochamot, e Tochamot. Val Val, ne val Cicerabta, Sub Ahein...
Ahein de Tochamot, e Tochamot. Val Val, ne val Cicerabta, Sub Ahein...

La qua, ne Ahein e V. Crystalina, V. Giusfiera, Val Caracochas...
1) d' Urosara con parhs, 2) Toma fontauna miera d' il Ahein de Tuietsch, 3) Salidutscha, 4) Margala, 5) Dem...

Designau tras S. P. Nain Spehta gl an oiro. - e dedicau als Sps Corniparis de las Stradas Grischunas.
- Sein is ci bein serviu; mal is ci tartadiu; quei fan las stradaz; A bien, chin ha ca fary, quel deun ias far;
- Il bein u qui ci bein serviu; maza ca tartadiu; maza ca caradas, Quel bein aiar, semnas e cultivas.

Nota. Monte. Calt, Quolms e Succulm. S. m. Dil lai d' Urosara sur la Vog'auna e Vasa. m. 2. Sur Crispauva, Crispalea...
Ahasar ad Urosara. m. 3. Sur Mushanasar, ne culm d' Urosara de Tochamot ad Urosara. m. 4. Sur Tozma de S. M. au d'aval, ne...

Nus schein suandar cheu la scartira explicativa per la carta geografica dada da vart seniastra. Igl ei ina Declaraziun verbata als signurs commissaris dellas stradaz grischunas. Il text sura ei copiaus dal manuscret claustral e stampaus en Radioscola Annada XI, Cudischet 1, 1966, p. 11/13. - Igl ei in project digl onn 1820: Strada sur la Greina ni sur il Lucmagn. Remarcabel con exact e detagliadamein ils numes de flums, vals, lags e pezza vegnan indicai. -

Era Michel Maissen lai returnar il pader per entgins muments anavos sin tiara. El fa ina spassegiada tras il vitg natal de Trun, nua ch'el ei naschius ils 8 de december 1752 en sia casa paterna a Pustget e morts el medem liug, ella Cuort Ligia Grischa, ils 14 d'uost 1833. Il patratg dominant de Michel Maissen ei pia de schar comparer P. Placi a Spescha suenter varga 130 onns buca per esser presents ad ina gronda commemoraziun, mobein quasi per schabetg. Il stausch per far la poesia ei vegnida d'in fatg fetg real, dall'erecziun dil niev asil a Trun. Quei aspect ha associau el poet il patratg anavos el temps ch'il pader era sez sestentaus culla cumpra d'ina casa pils paupers.

Il pader passa sin sia cuorta viseta d'in cantun a l'auter de ses loghens preferi de pli baul, fa gronds smarvegls dil progress dil temps niev, s'entaupa cun glied viventa, lauda leu e lauda tscheu, mo tralai era buca sias remarclas ironicas sur de certs fatgs e schabetgs succedi duront sia liunga assenza. En tut priu eis el cuntents. La populaziun ha continuau quei ch'el haveva instradau en favur dils basegns per paupers, vegls e bandunai. Schegie empau spostai, ein ils problems restai ils medems. Els ston vegnir dumignai da mintga temps danovamein, e sch'ins sesprova de far quei tenor meglier saver e puder, lu sa P. Placi a Spescha esser satisfatgs. El s'absenta senza reproscha, e camina puspei sur cuolms e vals vi en siu ruaus perpeten.

*

Ils temps buraclus della revoluziun franzosa ei serepetius era silsuenter pliras gadas. Il svilup civilisatori e tecnic ei oz schi fulminants sco zanistraus. Scienziats remembran P. Placi a Spescha a nova veta. El ei sco fatgs per tonscher siu maun schurmegiond giu sin sia veglia patria, el ch'era sco negin auter de siu temps vegnius schi datier dellas steilas.

Sia gronda viseta vegn el a far alla Surselva cun caschun de siu niev grond anniversari, cura ch'il millesi 2000 ei vargaus per 33 onns. Mo era igl onn della Ligia Grischa astga el buca muncar. 1824 fuv'el sez staus compigliaus ella fiasta cun duas canzuns romontschas, ed il grond past festiv veva giu liug a Pustget. Che P. Placi a Spescha ei staus simbolicamein presents a Trun 1924, ei per biars aunc oz en buna memoria.

Pader Placi ei buca senuspius de far oz, ella poesia ch'ei precedida, ina viseta nunspetgada, nunprevedida, senza program precis a siu vitg natal. Buca ditg vegn el a restar.

Il pader dat aunc in'egliada
Sin sia pezza carezada
E sesclarius muoss'el ensi
Svanend sco spért sul Pez Miezzi.

*

Dr. G. Gadola scriva 1933 en in de ses artechels el Glogn:

«Levass P. Placi si oz suenter 100 onns da mort en veta, sche selegress el zun fetg, che il bia de quei ch'el ha vuliu ei secompleniu, mo el vegness malgrad tut nies progress a prender neunavon sia plema — daventass schurnalist e scarvess ina gasetta cun tempra culturala e social-economica!»
Sur della exemplarica diligenza de P. Placi anfla Gadola ils suandonts plaids culs quals nus lessen concluder questa pintga contribuziun:

«El ha luvrau e barhau ina stendida vet'ora tenor igl exempel dils treis pli intelligents insects: El ha luvrau sco ina furmicla, che rimna e rimna senza calar. El ha luvrau sco in falien, che fila e fila adina ord sesez. Mo el ha era luvrau sco il marveglius aviul, che rimna e rimna, che maglia, mustegia e maguna il rimnau sil pli bein e che porscha alla fin siu bien e deletgeivel product sco regal als carstgauns».

